

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ ПРОСОДІЇ У ЧИТАННІ НАВЧАЛЬНОГО ТЕКСТУ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті описано синтагматику речень з текстів, призначених для навчання читання студентів мовних спеціальностей. Наведено методику синтаксичного аналізу висловлень у руслі філологічної школи МДУ імені М. В. Ломоносова. Особливу увагу приділено знакам пунктуації як основі для фразування, тобто членування тексту на синтагми. Показано, яким чином у ході фразування реалізуються основні функції просодії: синтаксична та надсинтаксична.

Постановка проблеми. Спілкування представників різних культур у своєму опосередкованому вигляді – це спілкування за допомогою друкованого тексту. Читання тексту являє собою багатогранний процес. Даному виду мовної діяльності приділяється багато уваги з боку різних фахівців. Для лінгвіста представляє інтерес, передусім, усне відтворення тексту, дроблення його на складові різного порядку, а потім вміння поєднати окремі частини з метою розуміння всього висловлювання. Які ж ці частини? На наш погляд, в межах лінгвістичної спеціальності у вузі доцільно розглядати членування іншомовного тексту в плані його синтагматики на рівні слів і словосполучень, так як читання вголос на фонемному та складовому рівнях зазвичай формується в середній школі.

У пропонованій статті представлений аналіз синтагматики висловлювань з навчальних англомовних текстів, з метою показати її значимість для реалізації основних функцій просодії для навчання виразного читання студентів-лінгвістів.

Виклад основного матеріалу. У вузькому сенсі синтагматика висловлювання (у нашому випадку речення) – лінійне співположення слів і словосполучень. В усному мовленні словесний ряд розбивається на синтагми. Синтагма визначається як "найкоротша знаменна частина висловлювання, яка виділяється ритміко-інтонаційними засобами" [1: 63], і яка не завжди лінійно збігається зі словосполученням, оскільки може складатися зі словосполучення і / або окремого слова. Наприклад: *In June, | July, | and August | children do not go to school* [2: 323]. У цьому реченні присутні синтагми, що складаються із знаменних і службових слів (*In June, and August*), тільки знаменного слова (*July*), а також предикативна синтагма (*children do not go to school*).

В межах даної статті синтагматична організація речення вивчається згідно методики синтаксичного аналізу, описаної в роботах деяких провідних представників мовленнєвознавчого напрямку московської філологічної школи: О. В. Александрової (Долгової) і А. Н. Морозової. В основі аналізу лежить протиставлення – монолітний інтонаційний контур vs. розчленований інтонаційний контур.

Згідно обраної методики, аналіз починається з самого тісного синтаксичного зв'язку – атрибутивного, за допомогою якого член речення – означення – з'єднується з означеним словом. Звичайний план вираження атрибутивного зв'язку складають потенційна пауза і монолітний мелодичний контур. Наприклад:

They 'spoke a 'bout the 'work _ on the road. (Вони говорили про дорожні роботи) [3: 66].

Спочатку розглядаються і другорядні в формально-граматичному відношенні члени речення. Словосполучення, синтаксична функція яких – пряме або непряме доповнення, обставина – засновані на комплетивному зв'язку, який варіюється від тісного (план вираження – потенційна пауза) до вільного (план вираження – актуальна пауза). Наприклад:

They 'spoke a'bout the \work (Вони говорили про роботу) – комплетивний зв'язок вводить прийменникове доповнення, план вираження зв'язку – потенційна пауза і монолітний інтонаційний контур.

They 'spoke a'bout the \work | _ on the road (Вони говорили про роботу, стоячи на дорозі) – комплетивний зв'язок вводить обставина місця, план вираження зв'язку – актуальна пауза і розчленований інтонаційний контур.

Далі розглядаються головні члени речення з точки зору динамічного синтаксису. У ряді випадків головні у формально-граматичному плані члени речення не поступаються своїй позиції і при актуальному членуванні. Наприклад:

His first book of poems | was written with Coleridge in 1798 [4: 177].

У цьому випадку, коли підмет і присудок представлено знаменними частинами мови, реалізується предикативна пауза. У багатьох інших випадках актуальне членування може не збігатися з формально-граматичним. Наприклад:

They 'spoke ^{theme} a'bout the \work | _ ^{rheme} on the road.

Даний приклад цікавий тим, що раніше виділена в формальному відношенні обставина місця *on the road* виступає тепер ремою висловлювання по відношенню до його теми *They spoke about the work*, яка включає формальні головні члени і формальне прийменникове доповнення. Іншими словами, головні у

формальному плані члени речення поступаються своїми позиціями другорядному з формально-граматичної точки зору члену речення.

Різні варіанти членування одного і того ж висловлювання є результатом його фразування. Фразування визначається як "вибрана мовцем розстановка пауз з природно супроводжуючими їх іншими просодичними засобами в даній конкретній синтактико-стилістичній інтерпретації висловлюваного" [1: 54]. Варто зазначити, що в складі висловлювання не всі синтаксичні зв'язки одержують регулярне просодичне вираження за допомогою паузи і / або змін мелодичного контуру. Мовець обирає ті з них, які найбільш повно відповідають його наміру, що і було показано на прикладі членування речення *They spoke about the work on the road*.

Результати представленого синтаксичного аналізу доцільно використовувати, на наш погляд, у вивченні навчальних текстів, призначених для навчання читання на заняттях з практичної фонетики англійської мови. Аналіз синтагматики навчального тексту пропонується проводити на прикладі невеликих, розміром в 1-2 абзаци, фрагментах, які реалізують переважно функцію повідомлення.

На першому етапі дослідник фразує текст, тобто розставляє паузи, читаючи його в темпі 160-170 складів на хвилину, що не перевищує меж для адекватної лексичної артикуляції в науковому і дидактичному реєстрах мови [5: 33]. У читанні наступних фрагментів навчального посібника з практичної фонетики Є. Я. Антипової та ін. речення членуються на синтагми таким чином, що регулярний просодичний вираз отримують об'єктний і обставинний комплетивний зв'язок, підрядний і сурядний зв'язки. При цьому втілюється типова особливість ритмічної групи: вона часто виявляється розчленованою синтагморозділом.

||'As we 'felt 'hot and /dusty | after our /trip | we 'bathed and rested a while. || 'By that 'time it was 'five /thirty, | and we de'cided to 'stroll /down| to the /dining room | and 'see 'what was on the 'menu for /dinner. || We de'cided not to 'eat until 'six o'clock. || 'So 'since there was 'half an 'hour to /kill | we 'went into the /lounge |to 'watch the \television for a \while.||

||A 'bad-tempered /dog | one /day | 'found his 'way into a \manger, | and 'found it 'so nice and \comfortable | that he 'made up his /mind | to \stop there.|| When'ever the 'cattle 'came 'near to 'eat their /hay| he 'growled and /barked at them to 'frighten them \off.|| "'What a 'very 'selfish \dog! |ex'claimed one of the \oxen.|| "He 'can't 'eat the 'hay him/self | and he 'won't 'let \us eat | who \can!"|| [6: 108]

Фразування наведених прикладів, так само як і будь-якого висловлювання, спирається також на такий важливий синтактико-стилістичний компонент англійського тексту, як пунктуація: крапка, новий рядок, кома, крапка з комою, двокрапка, знак оклику (питальний знак), яким відповідають паузи і зміни руху тону (мелодики). Останні "дроблять" текст по вертикалі, дозволяючи читцю реалізувати синтаксичну функцію просодії – повідомлення змісту на рівні значень слів і словосполучень, які вступають у синтаксичні відносини. В якості керівництва пропонуються наступні правила "читання" знаків пунктуації [3: 39-40].

- Червоному рядку (the indented line) відповідає наддовга пауза – в три одиниці.
- Крапка (the full stop) "вимовляється" низьким низхідним тоном, тривалість паузи – дві одиниці в кінці речення, три одиниці – в кінці абзацу.
- Для коми (the comma) у разі сурядного зв'язку характерне підвищення тону, тривалість паузи – одна одиниця. У разі підрядності – середній спадний тон і пауза в одну одиницю.
- Знаку оклику (the exclamation mark) відповідає високий спадний тон.
- Знаку питання (the question mark) відповідає низький висхідний (для загального питання) або спадний (для спеціального питання) тон.
- Для крапки з комою (the semicolon) типові більш тривала пауза, ніж для коми, але коротша, ніж для крапки, а також спадний тон нефінального завершення в середній ділянці діапазону.
- Двокрапка (the colon) "вимовляється" у верхньому реєстрі діапазону. Перед двокрапкою зазвичай спостерігається високий спадний тон.

Вивчення фразування навчальних текстів, створених переважно для здійснення впливу на читача, пропонуємо проводити, спираючись на "озвучування" пунктуаційних знаків горизонтальної стратифікації. Членування мовного ланцюга в тому випадку відбувається не тільки за рахунок паузації і змін мелодики, але й за рахунок коливань гучності, темпу вимовлення, зміни діапазону проголошення та якостей голосу, які розшаровують вислів неначе по горизонталі [7: 48-49]. Зазначені засоби реалізують надсинтаксичну функцію просодії, тобто передають емоційно-експресивно-оцінний компонент мови. Наведемо нижче правила "озвучування" знаків горизонтальної стратифікації.

- Тире (the dash) відповідають середній спадний тон, пауза в одну одиницю і уповільнення темпу.
- Дужкам (the brackets) відповідають відсутність пауз, вирівнювання тонального рівня, зниження гучності і прискорення темпу.
- Подвійні (the double quotes) і поодинокі (the scare quotes) лапки. Відрізок мови, укладений у подвійні лапки, відділяється паузами в дві одиниці і вимовляється з уповільненням темпом і

збільшеною гучністю. У разі поодиноких лапок пауз немає, гучність знижується, темп уповільнюється, і все слово вимовляється в нижньому регістрі діапазону.

- Курсив (the italics) оформлюється засобами надсинтаксичної просодії: уповільненням темпу, логічним наголосом у вигляді спадного тону, збільшенням гучності [3: 41-42].

Нижче пропонуються фрагменти навчальних текстів художнього і наукового жанрів, в яких присутні знаки як вертикальної, так і горизонтальної стратифікації.

||| Lound's /eyes | 'opened 'wide on a 'blurred 'joining of \walls. ||He /coughed |and 'started \talking.||

"/Accident? || Am I 'hurt /bad? " ...|||

|||"Let me 'lie \down. || \Listen, |I 'want you to 'call my \office. || My \God, | I'm in a 'Stricker \frame. || My 'back's \broken – |'tell me the \truth!" ||| [8: 155]

II. ||| The 'most 'typical 'sample of this 'kind is a \sermon – | a 'public /talk |'preached or de'delivered in \church...|| 'All 'preachers 'use 'all 'sorts of /archaisms, | re/ligious terms (such as /parables, /disciples, /prophecy...)|||

||| /First, | 'let us 'face one 'problem about 'speaking in \public | which con'cerns 'most be'ginning \students – | \nervousness. || 'Most 'people are \nervous about public speaking. || 'Ask your \group mates!|| 'Even some \teachers 'feel \nervous when they 'meet a 'new /class for the 'first \time. || The 'good /news is| that you can \learn to con'trol your \nervousness rather than 'let it 'get you \down. |||

||| If you are /nervous, | 'take a few 'steps to your /right |or \left while speaking. || 'This will 'help you to re/lax | and 'move \naturally. || 'Do not stand \ "frozen" | in 'one /place for your en'tire \speech. |||

||| You should 'not 'look at the /floor | or 'out the /window because this will 'give the 'audience the i/dea that you are 'not 'interested in your /topic | or in \them. || The i'dea is to \give the im/pression |that you are 'talking to 'each indi'vidual in your \audience||| [9: 75-76].

Фразування художнього уривку максимально відображає намір автора здійснити емоційний вплив на читача: високий спадний тон в "читанні" тире і знаку оклику (*My back's \broken – | tell me loudly the \truth!*) передає відчай героя в непоправній ситуації.

У тексті підручника з фонетичної логіки наголос у вигляді спадного тону (*Even some \teachers feel /nervous when they meet a new class for the first time. The good news is that you can \learn to control your nervousness*) підкреслює думку про те, що перед появою в аудиторії нервово збудження відчувають навіть вчителі, якщо це новий для них клас.

У наступному фрагменті знижено-підвищений тон, паузація, уповільнення темпу, збільшення гучності, впевненість у голосі в ході "читання" курсиву, лапок підсилюють ідею про необхідність використовувати деякі прийоми для успішного виступу на публіці:

First, let us face one problem about speaking in public which concerns most beginning students – | slow, loudly \nervousness.

Don't stand \ "frozen" slow, loudly in one place for your entire speech.

The idea is to \give slow, loudly the im/pression that you are talking to each individual in your audience.

Висновки. Таким чином, вивчення фразування навчального тексту у ході його читання вголос дозволяє виявити комплекс просодичних засобів, що реалізують основні функції мови – повідомлення і вплив. Описані в статті інтонаційні засоби можуть служити змістом в навчанні виразного читання, виходячи з описаної методики аналізу фразування висловлювання. У найзагальнішому вигляді роботу над ним пропонуємо побудувати таким чином:

- переглядове читання студентами;
- з'ясування короткого змісту і основної думки тексту;
- розстановка пауз (фразування) згідно формально-граматичного членування і знакам вертикальної стратифікації;
- звернення до правил читання курсиву, тире, лапок, подвійних дужок;
- відпрацювання читання речень, що містять дані розділові знаки;
- пояснення викладачем зв'язку між метасеміотичним компонентом змісту та засобами його просодичного вираження;
- відпрацювання читання вголос усього тексту з урахуванням усіх розділових знаків.

Запропонована схема потребує подальшої розробки з урахуванням вимог до підготовки бакалаврів у галузі лінгвістики, що становить перспективу подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Долгова О. В. Семиотика неплавной речи / О. В. Долгова. – М. : Высшая школа, 1978. – 264 с.
2. Практический курс английского языка : 1 курс / [под ред. В. Д. Аракина]. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 536 с.
3. Морозова А. Н. Речеведение : теория и практика : [учеб. пособие для студентов факультетов иностранных языков] / А. Н. Морозова. – Самара : Изд-во СамГПИ, 1993. – 80 с.

4. Alexandrova O. V. Modern English Grammar : Morphology and Syntax / O. V. Alexandrova, T. A. Komova. – Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 1998. – 207 p.
5. Minajeva L. V. Word in Speech and Writing / L. V. Minajeva. – Moscow University Press, 1982. – 102 p.
6. Пособие по английской интонации (на английском языке) / [Антипова Е. Я., Каневская С. Л., Лигулевская Г. А.]. – [2-е изд., дораб.]. – Москва : Просвещение, 1985. – 224 с.
7. Адаева О. М. Функционально-стилистические аспекты горизонтальной стратификации английской речи / О. М. Адаева // Функциональные аспекты текста : [межвуз. сб. науч. тр.]. – Самара : Изд-во СамГПУ, 1998. – С. 48–53.
8. Harris Thomas. Red Dragon / Thomas Harris. – Arrow Books, 1993. – 319 p.
9. Основы публичной речи : Learning to Speak in Public : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений]. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 96 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Dolgova O. V. Semiotika neplavnoi rechi [Semiotics of the Halting Speech] / O. V. Dolgova. – М. : Vysshiaia shkola, 1978. – 264 s.
2. Prakticheskii kurs angliiskogo yazyka : 1 kurs [Practical Course of English : the First Course] / [pod red. V. D. Arakina]. – М. : Gumanit. izd. tsentr VLADOS, 2001. – 536.
3. Morozova A. N. Rechevedenie : teoriia i praktika [Speech Studies : Theory and Practice] : [ucheb. posobie dlia studentov fakul'tetov innostrannykh yazykov] / A. N. Morozova. – Samara : Izd-vo SamGPI, 1993. – 80 s.
4. Aleksandrova O. V. Modern English Grammar : Morphology and Syntax / O. V. Aleksandrova, T. A. Komova. – Filologicheskii MGU im. M. V. Lomonosova, 1998. – 207 p.
5. Minajeva L. V. Word in Speech and Writing / L. V. Minajeva. – Moscow University Press, 1982. – 102 p.
6. Antipova E. Ya. Posobie po angliiskoi intonatsii (na angliiskom yazyke) [Manual on the English Intonation (in English)] / Antipova E. Ya., Kanevskaiia S. L., Ligulevskaiia G. A. – [2-е изд., дораб.]. – Москва : Prosveshchenie, 1985. – 224 s.
7. Adaeva O. M. Funktsional'no-stilicheskie aspekty gorizontnoi stratifikatsii angliiskoi rechi [Functional and Stylistic Aspects of the Horizontal Stratification of the English Speech] / O. M. Adaeva // Funktsional'no-stilicheskie aspekty teksta [Functional and Stylistic Text Aspects] : [mezhvuz. sb. nauch. tr.]. – Samara : Izd-vo Sam GPU, 1998. – S. 48–53.
8. Harris Thomas. Red Dragon / Thomas Harris. – Arrow Books, 1993. – 319 p.
9. Osnovy publichnoi rechi : Learning to Speak in Public [Bases of the Public Speech : Learning to Speak in Public] : [ucheb. posobie dlia stud. vyssh. ucheb. zavedenii]. – М. : Gumanit. izd. tsentr VLADOS, 2000. – 96 s.

Матеріал надійшов до редакції 02.06. 2013 р.

Давыдова М. М. Реализация основных функций просодии в чтении учебного текста на английском языке.

В статье описывается синтагматика предложений из текстов, предназначенных для обучения чтению студентов языковых специальностей. Приводится методика синтаксического анализа высказываний в русле филологической школы МГУ имени М. В. Ломоносова. Особое внимание уделяется знакам пунктуации как основе для фразировки, то есть членения текста на синтагмы. Показывается, каким образом в ходе фразировки реализуются основные функции просодии: синтаксическая и сверхсинтаксическая.

Davydova M. M. The Realisation of the Main Functions of Prosody in Reading an English Training Text.

The article deals with sentence the syntagmatics from manuals meant for teaching students of linguistics to read. The methodology of the syntactic analysis of utterances following the Moscow school of Philology named after M. V. Lomonosov is given. The special attention is drawn to punctuation marks as the basis for the text phrasing that is the segmentation into syntagms. It is shown how the phrasing reveals the main functions of prosody: syntactic and suprasyntactic.